

УМЕТНИЧКОМ И НАСТАВНО-УМЕТНИЧКО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФАКУЛТЕТА ДРАМСКИХ УМЕТНОСТИ

СЕНАТУ УНИВЕРЗИТЕТА УМЕТНОСТИ

Ана Константиновић, дипломирана позоришна и радио редитељка, студенткиња докторских уметничких студија Факултета драмских уметности, завршила је реализацију практичног уметничког, као и писменог дела свог докторског уметничког пројекта, под насловом ***Лесоа – мултимедијално извођачко дело***, под менторством редовне професорке Иване Вујић Коминац. Наставно-уметничко-научно веће Факултета драмских уметности, на предлог Уметничког већа, формирало је комисију за процену и одбрану пројекта у саставу: Светозар Рапајић, професор емеритус Универзитета уметности, Бранислава Стефановић, редовни професор ФДУ, Предраг Велиновић, редовни професор ФДУ, др Драгана Шумарац Павловић, редовни професор Електротехничког факултета и Ивана Вујић Коминац, редовни професор ФДУ. На основу увида у реализацију практичног дела пројекта (представе) и анализе писменог дела пројекта Ане Константиновић, комисија о завршеном раду подноси следећи

ИЗВЕШТАЈ

Биографски подаци

Ана Константиновић рођена је 1987. у Београду, где је завршила Шесту београдску гимназију. Дипломирала је на Катедри за позоришну и радио режију Факултета драмских уметности у Београду, у класи проф. Иване Вујић Коминац.

Осим кроз редитељски рад, активна је у пољу извођачких уметности и као менторка и модераторка различитих типова радионица, као и ауторка и координаторка међународних пројеката. Од децембра 2018. запослена је у Народном позоришту у Београду, где уређује програм Платформа који се бави едукацијом у области извођачких уметности, у оквиру кога је реализовала 15 међународних радионица за професионалце, као и програм едукације младе публике. За развој овог програма, добитница је Похвале Народног позоришта у Београду 2019. и 2020. године.

Од 2020. је једна од менторки у оквиру међународног позоришног пројекта Goethe Института *New Stages South East*, намењеног младим позоришним ствараоцима из 7 земаља.

У јуну 2022. била је гостујућа предавачица на Универзитету за примењену уметност у Бечу (Universität für angewandte Kunst Wien) у оквиру курса Драма, где је одржала тродневни практични курс студентима основних и мастер студија.

Оснивачица је и уметничка директорка колектива Ехо анимато (Београд, 2011) са којим је реализовала велики број позоришних продукција као и интердисциплинарних пројеката.

Као редитељка радила је на извођачким и мултимедијалним делима, међу којима се издвајају:

2022 *За-вођење*, перформанс у оквиру изложбе АРТикулације III: Афера, Савремена галерија Суботица

2021 *Seneci*, Ф.Писано, фестивал Квртијери дел Арте, Витербо, Италија

2021 *Прича о мајци*, Х.К. Андерсен, Мало позориште Душко Радовић, Београд

2021 *Mirror glaze & Venoms in the Kitchen*, Downtown Variety: Serbia Edition – дигитални перформанс, Ла МаМа & CultureHub, Њујорк/Београд

2019 *Песоа* (докторски уметнички пројекат – практични део), Ф. Песоа, Ехо анимато/Народно позориште у Београду, Београд

2018 *Нушићеви часови о животу*, Б. Нушић, Позориште лектира „Владимир Јевтовић“, Београд

2017 *И једна и друга*, Ибзен/Иригареј/Радојковић, Факултет драмских уметности, Београд

2016 *Росмерсхолм*, Х. Ибзен, Београдско драмско позориште / Ехо анимато, Београд

2016 *Најбоље намере*, И.Бергман, КЦ Град, Београд

2016 *Note* (Л. Томпсон) и *Il bei tempi* (А. Делиси) у оквиру пројекта Terre Promesse / Bussole rotte, академија Паоло Грасси, Милано, Италија

2015 *Бура*, В. Шекспир, Регионално позориште Нови Пазар, Нови Пазар

2014 *Лепотица Амхерста*, В.Љус, Факултет драмских уметности, Београд

2014 *После игре*, Ехо анимато / Дом омладине Београда, Београд

2013 *Биографске скице*, Ехо анимато / Дом омладине Београда, Београд

2012 *Небом града – фрагменти градског детињства*, Дом омладине Београда
(представа селектована за програм Битеф полифонија)

2011 *Стаклена менаџерија*, Тенеси Вилијамс, Дом омладине Београда

2010 *Пет кратких комада* – отварање ТИБА фестивала, Позориште Бошко Буха,
Београд

2010 *Потрага за звездом падалицом*, Пан театар, Београд

2009 *У чаробној кугли*, Културни центар Pavillion, Хановер, Немачка

2008 *Чекајући Годoa* (у оквиру омнибуса), Музеј примењене уметности, Београд

2006 *Друштво мртвих песника*, Шеста београдска гимназија, КЦ РЕКС, Звездара
театар

Докторски уметнички пројекат *Песоа* награђен је наградом за визуелни идентитет
на 4. фестивалу професионалних позоришних трупа и независних продукција
БашТеатар у Крагујевцу 2020. године.

Добитница је годишње награде за режију „Марија Кулунџић“ Малог позоришта
Душко Радовић 2021. године за режију представе *Прича о мајци*.

Режирала је сценска читања драма *Људождерка* (Л.Каламујић) у Народном
позоришту у Београду, *Једини човек на континенту* (Т.Мора) у Дому омладине
Београда, као и *Боје* (П.Арје) и *Сврати рече човек* (И.Велисављевић) у УК Пароброд,
као и радио драме *Камиј* (на основу књиге Жака Касара), *Наиван.Супер* (Е. Лу).

Као асистенткиња редитеља радила је са Слободаном Унковским и Дејаном
Мијачем на представама *Фигарова женидба и развод* (Бомарше /Хорват/ Моцарт,
Народно позориште у Београду, 2008) и *Барбело, о псима и деци* (Б.Србљановић,
Југословенско драмско позориште, 2007).

Као менторка радионица, радила је са младим глумцима у земљи и иностранству (Немачка, Италија, Северна Македонија), као и са другим групама – средњошколцима и децом кроз низ драмских радионица (Ка отвореном позоришту, Биографске скице, Раслојавање лика, Упознај позориште, Замисли позориште).

У оквиру Студио-Лабораторије извођачких уметности ФДУ, била је координаторка пратећих програма Стеријиног Позорја 2013. и 2014., као и координаторка више међународних симпозијума извођачких уметности и учествовала је у пројектима у сарадњи са Регионалном мрежом академија.

Била је координаторка светског конгреса Међународне федерације за позоришна истраживања - ИФТР (International Federation for Theatre Research) 2018 у Београду, који је окупио преко 1200 уметника и стручњака из области извођачких уметности.

Била је кустоскиња међународног програма дигиталног перформанса *Downtown Variety: Serbia Edition*, у сарадњи са позориштем Ла МаМа из Њујорка. Са истим позориштем, и организацијом CultureHub, била је уредница међународног скупа *CultureHub Београд – Дигиталне стратегије за креативну отпорност* у Београду у јулу 2020.

Као ауторка концепта пројекта и координаторка радила је, између осталих и на следећим пројектима:

- *Путеви хероја*, подржан кроз програм Креативна Европа, 2021-2023

- *Филм, музика и нешто између – сто година од рођења Ингмара Бергмана*, Амбасада краљевине Шведске, Музеј Југословенске Кинотеке, Београдска Филхармонија, 2018.

- *Росмерсхолм – шта се десило са нашим идеалима?* Београдско драмско позориште, Дом културе Студентски град, 2016

- *Тенеси Вилијамс – сто година после*, уз подршку Амбасаде САД, Америчког кутка у Београду и другим градовима Србије, Музеја позоришне уметности Србије, Библиотеке града Београда, 2011

Била је чланица програмског одбора 39. и 40. Међународног фестивала Млад Отворен Театар (2014. и 2015.) у Скопљу, као и модераторка разговора након представа на 40. МОТ-у (2015).

Похађала је бројне семинаре и радионице, међу којима семинар Нове технологије (Хајнер Гебелс), Елементарни принципи глумачке игре (Томи Јанежич), Специфичности режије у позоришту за децу и младе (Ања Суша), Мајкл Чехов метод – Увод и Мајкл Чехов метод - Психолошки гест (Скот Филдинг), Анимирани објекат (Дора Салазар), Увод у музички театар (Ана Ђорђевић), Театар сенки (Сања Маљковић) и многе друге.

Учествовала је у међународним пројектима *Bussole rotte – Terre promesse* (академија Паоло Граси, Милано, Италија), *Young Europe*, у оквиру фестивала *Augenblick mal!* (Берлин), *Europe unlimited* (Хановер). Била је учесница у дугорочном пројекту *Кружоок о глуми* који је водио Томи Јанежич у *Центру за истраживање уметности глуме* (Крушче, Словенија, 2008. – 2009.).

Анализа докторског уметничког пројекта

Докторски уметнички пројекат *Песоа – мултимедијално извођачко дело* Ане Константиновић је мултимедијални, сценски и извођачки експеримент који истражује тему *вишеструке јединствености* која је једна од централних тема стваралаштва Фернанда Песое чији су текстови послужили као почетна инспирација за ово дело. Представа истражује позицију човека као бића препуног потенцијала, онога који сања о бескрајним могућностима, а са друге стране бића усамљеног, у бескрајној изолацији, чије је постојање обележено сталним наговештајем пролазности и коначности. У свом докторском уметничком пројекту, Константиновић проналази практичне и теоретске путање од драмског ка постдрамском изразу, често стварајући у простору лиминалног, експериментишући са сценским језиком.

Фернандо Песоа је аутор веома специфичног метода и стила. У свом раду користио је велики број хетеронима (ауторске позиције себе, другачије од псеудонима) и тако свој ауторски глас претварао у мноштво гласова. Доминантне теме у његовим текстовима су криза јединственог идентитета, осећање усамљености, алијенације насупрот бескрајном сањарењу, ауторефлексији. Готово сва дела прожима свеприсутна свест о коначности, али и често коришћење хумора и разиграности. Управо је хетеронимија, као метод који се из литерарног транспонује у сценски језик, обележила велики број редитељских одлука у раду на овом делу. *Песоа* је композиција аутономних медијских гласова, грађена кроз редитељско-драматуршке принципе фрагментарности и симултаности.

Сценски простор изграђен је тако да омогућава мноштво визура и тачака интересовања, дозвољавајући гледаочевом погледу да слободно истражује. Доминантни елементи већ при уласку у простор су пројекциона платна и технички

столови који успостављају комуникацијски код, припремајући гледаоце на мултимедијалност сценског догађаја.

Редитељка у свом редитељском истраживачком поступку постепено установљује једну по једну медијску линију, па тако већ прва сцена представља својеврсну звучну инсталацију, уводећи кроз изговорени текст мотиве који ће бити развијани током представе. Присуство извођача, које је готово у домену перформанса, одмах упућује да раван на којој ово дело комуницира није илузионистичка, већ директна – бити ту и сада постаје важан елемент за публику и за извођаче. Јасно је да ауторка упућује на живо присуство и сценску догађајност, а не на имагинарне светове.

Сцене користећи претапања, јаке резове и фрагментарност повезују се ритмички готово попут филмске монтаже. Постепено се уводе слојеви осећања и теме за које се проналази адекватан језик из сцене у сцену. У сцени *Јутро*, тема анксиозности и меланхолије сценски се успоставља као ослушкивање партнера и остваривање заједничког гласа располућене личности. Сцена *Трамвај* истражује феномене радозналости и маште уз помоћ камере и техничког поступка увећавања и фокуса који рефлектује мисаоне процесе о којима је реч. Тако се сценски језик развија, меандрира и усмерава из сцене у сцену, остајући флексибилан и флуидан и доводећи до изненађења.

Кроз увођење директне комуникације између извођача и пројекције односно звука снимљеног уживо, медијске линије постају неодвојиви део драматуршке структуре, као у сценама *Трамвај*, *Шољица*, *Фотографија*. Та стална подељеност пажње гледаоца управо је рефлексија подељености и мултипликације идентитета савременог човека што и јесте тема којој је Песоа посвећен. Смишљено остављајући значењске вишезначности или празнине, ауторка отвара поље индивидуалне интерпретације. Представа повремено упада у медитативан тон да би нас већ у следећој сцени узбудила ритмичком или сценском променом.

Током креативног процеса, медијске линије посматране су и грађене аутономно и на њих је примењен метод панперсонификације о коме ауторка пише у писаном делу рада, тако да сваки од посматраних елемената – видео, звук, простор, костим – има сопствену драматургију и тематски корпус који је за њега везан. Међутим, у целини сценског доживљаја оне се допуњују, супротстављају, понављају, једне на другу реферишу, контрапунктирају и чине комплексну равну доживљаја. Веома је занимљив део писаног рада у коме ауторка даје глас сваком од ових елемената сценског језика, посматрајући их као ликове и доводећи их у међусобне односе. Симултаност је једна од значајних карактеристика овог дела, редитељка компоује разнородне наративне линије и материјале, тако да стално задржи дехијерархизацију – ниједан елемент не преузима примат као главни носилац значења.

У оваквој врсти рада, процесном позоришту, улоге у ауторском тиму неминовно су дехијерархизоване у извесној мери, о чему Константиновић пише. Драматургија и режија неодвојиве су, поготово у последњој етапи рада. Потребан је креативни напор да би се паратакса или не-хијерархија како је Леман дефинише сценски остварила, што Константиновић постиже у овом делу, сталном игром на рубу драмског-постдрамског. Задржати полифонију, не одабрати један извор истине, или извор емоције на сцени, био је задатак које из сцене у сцену успешно спроведен. Усложњавање сценског језика спроведено је органски, а не насилним наметањем формалних решења.

Двоструки задатак који је редитељка овог дела имала јесте прво формирање драматуршке структуре у сарадњи са драматуршкињама, а затим и проналажење сценских решења за одређене структуре. Свој креативни процес детаљно је описала у писаном делу пројекта. Може се уочити неколико наративних линија које су доминантне и спроведене кроз поставку: линија једног дана од јутра до вечери са

свим променама које један дан носи или питање једног животног пута од ране младости и меланхолије до суочавања са неизбежном смрћу. Осим тога, може се пратити и сама линија развоја извођачког чина који се пред нама одвија, његово успостављање, рушење, пропитивање и развој.

Књига неспокоја као централни текстуални материјал, са собом доноси теме важне за савременог гледаоца – анксиозност, егзистенцијалну стрепњу, усамљеност, изолацију, али и безграничну машту и осећај животног потенцијала који букти испод површине. Ова осећања прожимају глумачку игру и поједине сценске поступке, а осећање напетости ствара се управо и кроз симултаност различитих надражаја и позицију онога који бира у коју је гледалац постављен.

У контексту савремених позоришних тенденција, може се рећи да ово мултимедијално извођачко дело има елементе интерактивности, па чак и имерсивности. Извођачи остварују комуникацију са публиком директно их укључујући кроз дељење текстуалних материјала, али и обраћајући им се у неколико сцена, док мултимедијалност доприноси и чулном доживљају "увучености" у дело.

Органски развој идеја и структуре видљив је у крајњем резултату практичног дела рада, а веза између садржаја и форме објашњена је кроз примере у писаном раду. Песоа као аутор који је стварао кроз мноштво хетеронима, узрок је избора метода панперсонификације, као и мултимедијалности као поља истраживања у овом раду. Сценски израз последица је креативног и критичког промишљања, директно повезан са истраживаним садржајима и материјалима, али и са ауторским тимом, што Константиновић добро образлаже у писаном делу рада. Како ово извођачко дело транспонује метод Фернанда Песое на сценски језик, честе су промене визуре или говорних позиција, а присутни су и елементи попут репетиције – говора, покрета, видеа, а понајвише звука, затим поступци увеличавања, проширења времена али и изненадног хумора.

Пракса као истраживање (Practice as Research, енг.) и истраживање синкретизма у погледу метода, употреба нових медијских језика, као и склоност ка интердисциплинарном карактеристични су за досадашњи редитељски рад Ане Константиновић и у том погледу овај рад представља континуитет и надградњу њене праксе.

Константиновић редитељски истражује могућности мултимедијалног, фрагментарност, симултаност, дехијерархизацију креативног процеса, али и дехијерархизацију сценских средстава, као и друге особине постдрамског израза. Значајан је опис процеса рада који Константиновић даје у писаном делу рада, осветљујући оне сегменте рада који су везани за концепт, комуникацију и ауторство у креативном процесу. Метод процесног позоришта (превод термина *devising* за који се Константиновић одлучила, јасно га образлажући), недовољно је истраживан у домаћој савременој позоришној пракси, па тако овај рад може подстаћи ствараоце који стварају кроз овај метод да изложе и систематизују своје погледе и искуства.

Драматургија радионичарског приступа и дехијерархизованог креативног процеса са ауторским тимом која је веома детаљно описана у анализи процеса у писаном делу рада може представљати подстрек и допринос за будуће практичаре у овом пољу. Један од највећих квалитета овог рада јесте снажна тенденција ка експерименту која се огледа у готово свим редитељским одлукама – велики број њих подразумевао је избор мање утабаног, истраживачког редитељског пута.

Оцена резултата

Докторски уметнички пројекат Ане Константиновић карактеришу темељно истраживање материјала и контекста стваралаштва и живота Фернанда Песое, затим креативна фаза истраживања са ауторским тимом, током које је генерисана велика количина сценског материјала и коначно формирање структуре мултимедијалног извођачког дела у коме симултано сапостоји више наративних и значењских линија. Специфичан мултимедијални сценски језик представе "Песоа" градио се постепено кроз процес проба, а у завршној представи он је рефлексија основних идеја Песоиног стваралаштва – хетеронимије, многострукости погледа и ауторефлексије.

Константиновић кроз креативни рад спроводи повезивање концепата колективне креације, процесног театра и мултимедијалног приступа, прожимајући све сценске елементе темом вишеструке јединствености и дубоко песоанском атмосфером. Теоретске концепте које је користила као алате и импулсе за отварање креативних путања у свом процесу и процесу својих сарадника, вешто је применила на елементе сценског језика.

Питање колективног стваралаштва и дехијерархизације креативног процеса, али и самих сценских средстава, прожима све фазе овог докторског уметничког пројекта. Овакав приступ представља иновативни заокрет у позоришном језику уобичајеном на нашим сценама јер храбро експериментише и дозвољава мултимедијалном да директно утиче на позоришни језик, ломећи га, модификујући, обогаћујући.

Осим тога, Фернандо Песоа као аутор иза себе је оставио велики опус који доживљава препород и бива препознат као један од најзначајнијих аутора и уметника 20. века који је предсказао много уметничке преокрете. У том смислу, његова дела нуде безброј могућности за сценско отелотворење од којих ово извођачко дело представља једну.

У финалној структури представе, рефлектују се сви примењени методолошки приступи, као и тематски оквир. Аутономност сваког медија доводи гледаоца у узбудљиву позицију избора сопственог наратива и грађења јединственог доживљаја представе. Подједнако ангажујући рационалне, емоционалне и чулне капацитете како извођача, тако и гледалаца, ово дело успоставља специфичан и јединствен унутарњи ритам у сваком од гледалаца.

Критички осврт референата

Докторски уметнички пројекат Ане Константиновић резултирао је оригиналним уметничким делом које је поетско, мултимедијално и у својој бити истраживачко и антихијерархијско. Редитељски приступ који је примењен током припремне, истраживачке и креативне фазе рада, а затим и реконструисан у писаном делу пројекта, представља континуитет у њеном раду који је и до сада често био окренут смелом истраживању и испитивању граница уметничких медија. Ово испитивање нема пуко формалну функцију, као што се неретко може десити у случају сценских експеримената, већ произилази из тематике и материјала који су били почетни стваралачки импулс и стога служи управо јачем повезивању и обогаћивању односа садржаја и форме, а не њиховом раздвајању.

Пронашавши у биографским и методолошком приступу Фернанда Песое импулс за пропитивање једнозначних ауторских позиција, а самим и тим и уметничког језика, она је спретно и креативно транспоновала књижевну методологију на сценски израз. Користећи се разнородним креативним стратегијама и позоришним алатима, успела је да их на иновативан начин, кроз еклектички приступ, створи јединствено извођачко дело. Компонујући више симултаних наративних, значењских и чулних токова, остварила је дело које је у својој бити вишеструко и флуидно, што у потпуности рефлектује истраживани материјал и одабрану тему вишеструке јединствености. Допуштајући импулсима да креативни процес развију у непредвиђеним и неочекиваним смеровима, мотивишући целокупан ауторски тим на креативни допринос, остварила је дело које истовремено делује на мисаоној, чулној и емотивној равни, омогућујући гледаоцу да бира сопствену перспективу.

Уметнички допринос овог рада огледа се у разматрањима фаза које воде ка стварању мултимедијалног извођачког дела кроз процесно позориште, а посебно у практичној и креативној примени метода панперсонификације као споне између

драмског и постдрамског сценског израза. Посебно је корисна теза да је питање одређивања статуса лика једно од централних питања и редитељска одлука од суштинског значаја при оваквом приступу.

Веома опширан и аналитички структуриран писани део докторског уметничког пројекта сведочи о високом нивоу посвећености у истраживачком раду кандидаткиње, као и о њеном односу према контекстуализацији сопственог рада. Константиновић даје увид у све фазе креативног процеса, од припреме до реализације, који може бити значајан за будуће истраживаче, док истовремено историјски и полемички обрађује неке од најважнијих практичних и теоретских појмова драмског и постдрамског у области мултимедије. У погледу позоришних средстава и референци, Константиновић реферише на релевантне и сродне примере из савремене праксе и историје позоришта 20.века (Хајнер Гебелс, Комплисите, Тим Ечелс, Форсд Ентертејнмент, Вустер груп и други) и успешно контекстуализује свој поглед на позоришну уметност. Посебно је иновативан део који се односи на конкретну примену метода панперсонификације у раду на мултимедијалним делима јер представља отелотворење једног новог алата који може инспирисати на стварање нових сценских приступа и језика.

Закључак

На основу анализе практичног, као и писаног дела уметничког пројекта, закључује се да је у питању вредно и оригинално уметничко дело. На основу свега наведеног у овом Извештају, Комисија предлаже надлежним органима Факултета драмских уметности и Универзитета уметности да прихвате овај позитиван извештај и да одобре даљу процедуру која води до одбране докторског уметничког пројекта **Ане Константиновић, ПЕСОА – МУЛТИМЕДИЈАЛНО ИЗВОЂАЧКО ДЕЛО**.

Београд, 08.02.2023.

Чланови комисије

Светозар Рапајић, професор емеритус Универзитета уметности

Бранислава Стефановић, редовни професор ФДУ

Предраг Велиновић, редовни професор ФДУ

др Драгана Шумарац Павловић, редовни професор Електротехничког факултета

Ивана Вујић Коминац, редовни професор ФДУ, ментор